

Memetik Kuramın Sembolik Şehir Silüetlerine Yansıması *Reflection of Memetic Theory on Symbolic City Silhouettes*

Cem Doğan¹ , Bade Kanatlı²

öz

Şehirler için görsel bilginin sembolik tanımı diyebileceğimiz silüetler, morfolojik özellikleriyle birlikte şehrin kimliğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla tarihsel süreç içerisinde oluşan şehirlerin değişimlerini, sembolik silüetler üzerinden gözlemlenebilir. Sembolik silüetler, şehirler için değişimin anlamsal tanımıdır ve kültürel evrimle doğrudan bağlantılıdır. Çünkü şehirlerin sembolik silüetlerindeki değişim kültür tabanlıdır. Kültürel evrimin kuramsal tanımı olan memetik kuram ise, nesiller boyunca insanlar arasında aktarılan kültürel bilgiyi nitelendirmektedir. Bu bilgiler ışığında çalışmada, kültürel evrimin eşleyici bir yansımasını görebileceğimiz metropol şehirlerdeki sembolik silüetler incelenerek, şehir silüetlerinde oluşan evrimsel yansıma için bir bakış açısı geliştirmek amaçlanmaktadır. Bu sebeple, ilk olarak çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturmak için kültürel evrim, memetik kuram, şehir silüetleri ve sembolik silüet konulu çalışmaların alan yazın taraması yapılmıştır. Taramalar sonucu ulaşılan bilgiler doğrultusunda Heylighen'in ortaya koyduğu memetik kuram ölçütleri detaylandırılarak açıklanmıştır. Araştırmanın ikinci aşamasında, alan çalışması olarak seçilen İstanbul şehrinin sembolik silüetini bölgesel olarak ortaya koymak için Üsküdar, Beşiktaş-Kadıköy vapur hattı Avrupa ve Asya yakası bakış açıları ile Fındıklı-MSGSU noktalarından çekilen fotoğraflar, dijital çizim teknikleriyle analiz edilerek ortaya koyulmuştur. Ardından, İstanbul şehri ile metropol ve kıyı şehir olması açısından benzer özelliklere sahip New York ve Dubai şehirlerinin sembolik silüetleri, dijital çizim teknikleriyle analiz edilmiştir. Böylece üç şehir memetik kuram ölçütleri çerçevesinde karşılaştırılmıştır. Bu bağlamda, kültürel evrim ve şehirlerin sembolik silüetleri arasındaki değişimin birbirlerine paralel olarak gelişim gösterdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Evrim, Memetik Kuram, Şehir Silüeti, Sembolik Silüet, Metropol.

ABSTRACT

Silhouettes, which we call the symbolic definition of visual information for cities, reveal the city's identity with their morphological features. Therefore, the change in the cities formed in the historical process can be observed through symbolic silhouettes. Symbolic silhouettes are the semantic definition of change for cities and are directly related to cultural evolution. Because the change in the symbolic silhouettes of cities is culture-based. The memetic theory, the theoretical definition of cultural evolution, describes the cultural knowledge transferred between people for generations. In the light of this information, it is aimed to develop a perspective on the evolutionary reflection in city silhouettes by examining the symbolic silhouettes of metropolitan cities, where we can see a matching reflection of cultural evolution. For this reason, firstly, a literature review of studies on cultural evolution, memetic theory, city silhouettes and symbolic silhouettes was conducted to create the theoretical framework of the study. In line with the information obtained because of the scans, the criteria of the memetic theory revealed by Heylighen are explained in detail. In the second stage of the research, the photographs were taken from Üsküdar, Beşiktaş-Kadıköy ferry line European and Asian side points of view and Fındıklı-MSGSU points were analyzed with digital drawing techniques to reveal the symbolic silhouette of the city of Istanbul, which was chosen as a field study, regionally. Then, the symbolic silhouettes of the cities of Istanbul, New York, and Dubai, which have similar characteristics in terms of being metropolitan and coastal cities, were analyzed with digital drawing techniques. Thus, three cities were compared within the framework of memetic theory criteria. In

¹ Corresponded Author: (Doç.Dr.) Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İç Mimarlık Anabilim Dalı, cem.dogan@msgsu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0356-1324.

² Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İç Mimarlık Anabilim Dalı, badekanatli@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-8851-5719.

this context, it has been determined that the cultural evolution and the change between the symbolic silhouettes of cities develop in parallel with each other.

Keywords: Cultural Evolution, Memetic Theory, City Silhouette, Symbolic Silhouette, Metropolis.

GİRİŞ:

“Değişmeyen tek şey değişimin kendisidir.” diyen Antik Yunan filozofu Herakleitos (MÖ 535-475) değişim olgusunu yüzyıllar öncesinde ortaya koyarak determinist bir yaklaşım çerçevesinde kavramsallaştırmaktadır. Herakleitos, "Aynı ırmağa iki kez giremezsiniz, çünkü her zaman başka sular akmayı sürdürür" sözüyle değişimi, var oluşun temeline yerleştirmiş ve evrenin sürekli değişim içerisinde olduğunu vurgulamıştır (Herakleitos, 2013; 2020). Ayrıca filozof, değişim olmazsa var oluşun mümkün olmadığını savunmaktadır. Ortaya koyduğu “karşıtların kavgası” öğretisinde zıt oluşların uyumu getirdiğini, evrendeki varlığın sürekli hareket halinde olduğunu ve bu hareketin nesnel düzeni oluşturduğunu savunmaktadır (İkican, 2020). Evrensel dönüşümün temelindeki uyum ile insan ve doğa arasındaki özsel ilişki oluşturulmuştur. Bu ilişki, insanın bugüne kadar neredeyse her koşulda dünya üzerindeki değişime uyum sağlayabileceğini göstermiştir. Hızla değişen çevresel koşullara rağmen insan, bu koşulları kendi yaşayacağı biçim ve ölçüde yeniden düzenlemiştir (Dokuzer, 2018). Modern dönemde insanın sosyal hayatını devam ettirdiği şehirler ise, değişimin fiziksel kayıtlarını görebileceğimiz alanlardır. Yüzyıllar boyunca değişen çevresel koşullar ve toplumsal yapılar, değişen kültürel dinamikleri beraberinde getirmiştir. Her dönem kendi içerisinde farklı problemler ortaya çıkarmış ve şehir olgusunu da doğrudan etkilemiştir. Bazen şehirdeki değişimler toplumu değiştirmiş, bazen de toplumdaki değişimler şehir ve şehre bağlı öğeleri değiştirmiştir. 19. yüzyılda ortaya koyulan değişim olgusu, evrim anlayışları çerçevesinde iki odak etrafında tanımlanmıştır. Bunlardan ilk olan biyolojik açıdan ele alınan canlılığın kökeni ve değişimini açıklayan organik evrim kuramı, diğeri ise sosyokültürel açıdan ele alınan toplumsal davranışın kökeni ve değişimini açıklayan kültürel evrim kuramıdır. Sosyal bilimciler, biyolojik evrimin önerdiği çerçevenin, toplumsal davranışın kökeni ve değişimi hakkındaki sorulara etkileyici çözümler sunduğunu söylerken, biyologlar ise kültürel evrimin, organik evrimin bir sonucu olduğunu söylemişlerdir (Pauls, 2020). Bu noktada insan yaşamındaki kültürel evrimin etkilerini, yaşadığı şehirlerde ve şehir öğelerinde görmenin mümkün olduğunu söylenebilir. Bu yüzden şehirler her zaman kullanıcısı ile doğrudan etkileşim halinde olan doğal, sosyal, ekonomik ve pratik süreçlerin değişimini izleyebileceğimiz alanlardır. Şehir silüetleri ise, bu bilgi paylaşımının araçlarından biridir. Ayrıca silüetler insan hafızasına doğrudan şehrin ana hatlarını iletmektedir. Öte yandan tarihsel süreç içerisinde aktarılan kültürel kodların şehirlerin sembolik silüetlerini tanımlamada ve güncel teknolojilerin gelişim seviyelerini aktarmada etkin bir role sahip olduğu söylenebilir. Böylece şehir silüetleri üzerinden tarihsel süreç içerisinde değişen yaşam standartları, uzaktan da olsa izlenebilir olmuştur (Martysheva, 2020). Şevkin ve Gül (2017), doğal ve yapıli çevrenin belirli bir mesafeden görünümü olarak tanımlanan şehir silüetlerinin kentin tüm bileşenlerini bir kerede okumayı mümkün kılacağını ifade etmektedir. Bu okuma sonucu hafızada kalan imge şehirlere ait sembolik tanımlamadır. Dolayısıyla şehirlerin sembolik silüetlerini, onların kimliği olarak değerlendirmek mümkün olacaktır.

Günümüzde modern toplumların ihtiyaçları çerçevesinde gelişen ve metropol şehirlerin silüetlerinde dikey gelişim gösteren mimari yapılaşma, şehirlerin anlamsal ve geometrik açıdan yeniden tanımlanmasına neden olan bir gelişim göstermektedir. Bu gelişimi, şehirlerin insan hafızasında taşınan bir görüntü olarak tanımlayan sembolik silüetler ile açıklamak mümkündür. Çünkü şehirlerin sembolik silüetleri hem tarihsel hem de güncel bilgi aktarımında canlı bir temsil oluşturmaktadır. Bu bilgiler ışığında çalışmada, kültürel evrimin eşleyici bir yansımasını görebileceğimiz metropol

şehirlerdeki sembolik silüetler incelenerek, şehir silüetlerinde oluşan kültürel yansıma dair evrimsel bir bakış açısı geliştirmek amaçlanmıştır. Çalışmanın birinci aşamasında kuramsal çerçeveyi oluşturmak için ilk olarak kültürel evrim, memetik kuram, şehir silüetleri ve sembolik silüet anahtar kelimeleri odağa alınarak alanyazın taraması yapılmıştır. Bu taramalar çalışmanın hipotezini ortaya koyabilmek ve güncel literatür bağlamında desteklemek amacıyla Tablo 1 ve Tablo 2’de özet olarak verilmiştir. Ayrıca sembolik şehir silüetlerindeki değişimlerini analiz edebilmek için kültürel evrimi temel alan Heylighen’in ortaya koyduğu memetik kuram ölçütleri detaylandırılarak açıklanmıştır. Çalışmanın ikinci aşamasında ise alan çalışması olarak seçilen İstanbul şehrinin sembolik silüetini ortaya koymak amacıyla Üsküdar, Beşiktaş-Kadıköy vapur hattı (Avrupa ve Asya yakası bakış açıları ile) ve Fındıklı-MSGSÜ noktalarından çekilen fotoğraflar dijital çizim teknikleriyle analiz edilmiştir. Bu analizlerde şehrin sembolik silüetine kültürel evrim ile aktarılan modern yapılara dikkat çekilmektedir. Ardından İstanbul şehri gibi metropol ve kıyı şehir örneği olan New York ve Dubai şehirlerinin de sembolik silüetleri dijital çizim teknikleriyle analiz edilmiş ve bu üç şehir memetik kuram ölçütleri çerçevesinde karşılaştırılmıştır. Şehirlerin sembolik silüetlerinin analizine dayanan bu çalışmada ortaya koyulan hipotez, *“Kültürel evrim ve şehirlerin sembolik silüetlerindeki değişim, birbirine paraleldir.”* yönündedir.

1. Şehir, Şehir Silüeti ve Sembolik Silüet

Mumford (1937), şehri fiziksel bir varlık olarak görmek yerine, “coğrafi bir ağ, ekonomik bir organizasyon, kurumsal bir süreç, sosyal bir eylem tiyatrosu ve kolektif birliğin estetik sembolü” olarak tanımlamaktadır. Şehir, karmaşık bir organizma olduğu için kapsadığı tüm bileşenlerini tek bakışta anlamlandırıyor olması zordur (Lynch, 1960). Ancak şehirler, insan zihni içerisinde bir imge yaratmaktadır. Şehrin geniş kapsamını uzaktan görme imkânı sağlayan silüet ise şehrin işleyişini, estetik ve sembolik değerlerini içerisinde barındırmaktadır (Şevkin, 2017). Bu sebeple, farklı zaman dilimlerinde ifade edilmiş olan bilgi, anlamsal ve geometrik özellikleri ile şehir silüetlerine aktarılmaktadır (Martyshova, 2020). Tarihsel süreç içerisinde gelen bu bilgi aktarımının modern teknolojilerle birleşerek, şehir silüetleri üzerinde yeni kurallar oluşturması bir zorunluluktur. Ayrıca şehir silüetleri ülkelerin sosyal, politik ve ekonomik yapıları hakkında bir tanımlama yaparak, bu tanımın okunmasını sağlamakta ve kent hakkında önemli mesajlar vermektedir. Bu bağlamda silüetler, şehirler hakkında görsel bilgiye sahip ve bu bilgiyi doğrudan aktarabilen bir kolektif bilindir.

Oxford English Dictionary’ye (2021) göre skyline (silüet) kavramı, “gökyüzüne karşı görülen arazi ve binaların ana hatları” olarak tanımlanmaktadır. Gasnner’in (2009) incelemelerine göre, önceleri ufuk çizgisine karşılık gelen silüet kavramı, yirminci yüzyılın başlarında sözlük tanımına uygun olarak yapı çevre anlamında kullanılmaktaydı. Bu durumda dikey yapılar, silüeti bozacak unsurlar olarak algılanmış ve yeniden yaratma güçleri dikkate alınmamıştır. Ancak yirminci yüzyıldan sonra silüet, gökyüzüne karşı görülen doğal ve yapı çevreyi ifade etmeye başlamıştır (Gasnner, 2009). Bu bilgilerden yola çıkan Gasnner (2009) silüeti, “şehrin uzak, alçak ve herkesin erişebileceği bakış açılarının temsili” şeklinde açıklamıştır. Dolayısıyla silüetin şehre genel bir bakış sunduğunu söyleyebiliriz. Böylece şehir silüetleri, düşük bakış açıları ile yapı ve doğal çevrenin öğeleri arasındaki yükseklik farklarını ortaya koymakta ve kent bilincine dahil olan mesajların gönderilmesini sağlamaktadır.

Şehirler üzerinde olan değişimler belirli kent otoritelerine bağlı olarak değişmektedirler. Fiziksel olan bu değişimler, uzun bir zaman dilimine yayılmakta ve şehirlerin ufuk çizgilerindeki değişimin sabit olduğu yanılsaması oluşmaktadır. Öte yandan değişimin temsilcileri olarak tanımlanan şehir silüetleri, her şehir için özgün ve sembolik değerleri ile farklı bir tanıma sahiptir (Şevkin, 2017). Bu noktada şehirler için silüet kavramı, görsel varlıklar olarak da tanımlanmaktadır. Şehir kimliklerini anlayabilmek için fiziksel ve sembolik görünüm arasında kesin bir ayırım yapılması gerekmektedir.

Şehirlerin fiziksel yönü, kentsel formlara atıfta bulunurken; sembolik yönü ise şehir silüetinin insan hafızasında taşıdığı görüntüye işaret etmektedir (Suznjevic ve Smit, 2020). Bu sebeple şehir silüetleri için 'kültürün gerçek bir sembolü ve şehir kimliğinin taşıyıcısıdır' demek mümkündür (Daria, 2020). Şehrin dilini oluşturan silüetler, yapı çevre ve kullanıcı arasında oluşan ikonik, dizinsel ve sembolik öğelerin tamamını kapsamaktadır. Tarihsel süreç içerisinde değişen şehirleri tanımlamada kullanılan sembolik öğeler, şehrin biçimsel özelliklerini okumayı ve anlamayı gerektirmektedir. Matlovičová ve diğerleri (2019), sembolik silüetlerin temel öğelerinin yalnızca nesnel değil, aynı zamanda duyuşsal anlamda da etkin bir anlayışa sahip olduğunu söylemektedirler. Duyuşsal olarak tanımlanan bilinçli ya da bilinçsiz bilgiler, kültürel kodlar ile nesilden nesle aktararak günümüze ulaşmaktadır. Bu aktarımla birlikte şehirlerin kültürel değişimlerini ortaya koyan ikonik özellikler tanımlanarak, sembolik şehir silüetlerinin oluşmasına imkân sağlanmaktadır (Matlovičová, vd., 2019). Bu bağlamda, sembolik silüetler 'şehri yaşayan kişilerin hafızasıdır' şeklinde tanımlanabilir.

Tüm bu bilgileri doğru analiz edebilmek için çalışmanın temelini oluşturan şehir silüeti (kentsel silüet) ve sembolik silüet anahtar kelimelerini kuramsal açıdan ele alarak hipoteze katkı sağlamak ve güncel literatür çerçevesinde değerlendirmek amacı ile Google Scholar üzerinden ulaşılan son beş yıla ait akademik çalışmaların özetine Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1: Şehir silüeti (kent silüeti) ve sembolik silüet anahtar kelimelerini taşıyan akademik çalışmalar

Yazar Adı-Yılı	Yayın Adı	Yayının Konusu
Daria, G. (2020)	Identification of the City and Stages of Reading the Urban Environment	Kentsel mekânın bir yönünü veya tamamını okumak için şehir silüetleri bir bütün halinde ele alınmalıdır.
Martyshova, L. S. (2020)	Information Field of the Modern City Silhouette	Geleneksel vurgular ve modern düzendeki yeni kodlar çerçevesinde oluşan şehir silüetlerinin insan algısı üzerinden kavramsal ve bütünleşik bir sistem yaratılması, evrensel algoritmalar içerisinde mümkündür.
Suznjevic, I.M. ve Smit, K. (2020)	Defining the City Skyline: Urban and Architectural Approach Between 1960 and 2020	Şehir silüetlerinin fiziksel ve sembolik farkları kültürel kodlara yansımaktadır.
Matlovičová, K., Tírpáková, E., & Mocák, P. (2019)	City Brand Image: Semiotic Perspective A Case Study of Prague	Şehirler ve kullanıcıları arasında oluşan iletişim dilinin analizleri, kent imajını oluşturan semboller ile mümkündür.
Sakıcı, Ç. (2017)	Kentsel Silüet Tasarımı: Kastamonu Örneği	Bir kenti anlamak ve değerlendirmek için kent silüetini incelemek yeterlidir. Şehrin tarihsel sürecini doğru bir şekilde yansıtmak, değişim ölçütlerinin doğru planlanması ile ilişkilidir.
Şevkin, E. ve Gül, M. (2017)	İstanbul Silüetindeki Değişim	Şehir silüetleri kentin bütün bileşenlerini okumamızı sağlayan ve tarihsel süreç içerisinde oluşan kültürel değişimi izleyebileceğimiz alanlardır.
Şevkin, E. (2017)	Transformation of the Istanbul Skyline Since the	Yüksek yapıların İstanbul şehir silüetine eklenmesiyle birlikte ortaya çıkan gelişim süreci,

1950s	ülkelerin sosyolojik yapısında oluşan değişimlerin özgün bir yansımasıdır.
-------	--

2. Mem Kavramı, Memetik Kuram ve Memetik Kuram Ölçütleri

Mem (Meme) kavramı, 1976 yılında evrimsel biyolog Richard Dawkins tarafından yayınlanmış olan “Gen Bencildir” isimli kitapta kültürel yayılma birimi veya taklit birimi olarak ortaya atılmıştır. Oxford English Dictionary’ye göre (2021) mem kavramı, “genetik olmayan yollardan, özellikle taklit yoluyla aktarıldığı düşünülen kültür öğeleri” olarak tanımlanmaktadır. Dawkins ise memleri; kültürel düşünce, sembol ve pratik bilgilerinin taklit edilebilir öğeler aracılığıyla bir zihinden diğerine kopyalanarak aktarılmasını, genlerin üreme yoluyla bir nesilden diğerine aktarılmasına benzetmektedir (Demirkan ve Usta, 2020; Bayraktaroglu, 2016). Dolayısıyla evrimsel çoğaltıcılar olan memlerin, insan hayatından geriye kalan yalnızca iki olgu olduğunu söylemek mümkündür (Langrish, 2004; Dawkins, 2007). Öte yandan genlerde oluşan değişikliklerin etkileri nesilden nesle azalırken, dünya kültürüne katkı sağlamak amacıyla ortaya koyduğumuz her şey yüzyıllar sonrasında bile aynı etkiyle mem olarak varlıklarını sürdürebilmektedirler (Blackmore, 2011). Dolayısıyla insan tarafından üretilmiş bilgilerin tamamı evrimsel algorithmadan zarar görmeden çıkıp, aktarıldığı kültürel kodlar ile tüm zaman ve mekânlarda mem kavramının eşleyici bir yansıması olarak görülmektedir. (Dennet, 1999). Ayrıca memler, belirli sistemlerin yardımıyla kendilerini kopyalama özelliği bulunan eşleyici olgulardır. Dennett’e göre, taklit edilen veya kopyalanan memlerin kökeninde kişiden kişiye aktarılan kavramlar, teknolojiler, beceriler ve hikâyeler vardır. Bu kavramlar, zaman içerisinde evrimselleşmemiş olsalar dâhi, kopyalama ve saklama yoluyla hayatta kalmışlardır. Bu sebeple, memler en çok kültür aktarımında gözlemlenebilir ve öğrenilen birçok bilgi ve beceri ile bireysel öğrenmenin memetik aktarımındaki karmaşık yapısı çerçevesinde ortaya koyulduğu söylenebilir (Blackmore, 2010).

Bir analogiye dayanan memetik kuram, toplanan bilgi ve ürünleri yayan memlerin çoğalmasını, aktarımını ve yayılımını inceleyen bir bilgi ve kültür çalışmasıdır (Moritz,1990; Blackmore, 2011). Birçok eleştiriye maruz kalmasına rağmen, farklı disiplinlerdeki çalışmaların temelini oluşturacak geniş bir alana sahiptir ve bu noktada gelişime açık olduğunu göstermektedir. Blackmore’a göre (2011) değişim, seçim ve kalıtım ilkelerinin ortak bir bakış açısını oluşturan memetik kuram, kültürler boyunca taklit edilen, çoğalan ve kopyalanan bilgiyi içermektedir. Ayrıca organik canlılığın temelini oluşturan genlerin eşleyici moleküllerine benzer bir şekilde hareket etmekte ve kültürel değişim sürecine aktarılmış olan bilgiyi ortaya koymaktadır. Aktarılan bu kültürel bilgi ise insan zihni içerisinde depolanabilecek alandan çok daha büyük bir alanı kaplamaktadır (Blackmore, 2011). Bu sebeple insan zihni için eşleyici olarak tanımlanan memler, yaşam mücadelesinde hatırlamak ve aktarmak üzere kullanılan araçlar olacaktır (Öztürk, 2012).

Tarihsel süreç içerisinde insan zihinlerinden kişilere, kişilerden yapılara ve yapılardan tekrar farklı insan zihinlerine aktarılan memler, bir döngü halinde kültür üzerinde eşleyici örüntüler olarak varlıklarını sürdürmektedir. Salingaros (2016), memlerin basit nitelikte olmasından dolayı çoğalmasının ve hatırlanmasının çok daha kolay olacağına dikkat çekmektedir. Organik evrim perspektifi çerçevesinde tanımlanan kültürel evrim ise memler ve mimari öğeler arasında oluşan aktarımı, bir tasarım problemi olarak ele alınmaktadır (Salingaros, 2016). Bu noktada memetik kuramın şehirler üzerindeki etkilerinin nesilden nesle aktarılan kültürel eşleyiciler ile yani, memler ile ortaya koyulduğunu ve tarihsel süreç içerisinde oluşan kültürel birikime bağlı olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca memlerin, tarihsel süreç içerisindeki izlerinin devamlılığını sağlamadaki önemi de kaçınılmazdır. Hafızada saklanan bilginin memler tarafından aktarılması ile kültürel ve mimari değişim süreçlerinin farklı coğrafyalarda ve farklı kültürler içerisinde yeniden canlandırılmasına olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla memlerin kültürel açıdan hayatta kalabilmesinin açık temsilini, şehir

öğelerinden olan mimari yapılar üzerinden gözlemleyebiliriz. Bu bilgiler ışığında tarihsel süreç içerisinde yer alan ve şehir silüetleri üzerinden aktarılan kültürel değerlerin, Heylighen'in (1997) memetik kuram ölçütleri ile incelenebileceği düşünülmektedir. Şehir öğelerini anlamlandırmada ve kullanıcısı ile arasında iletişim dili oluşturmada etkin role sahip olan memetik kuram ölçütleri, öncelikle Heylighen tarafından nesnel, öznel ve öznel arası ölçütler olmak üzere üç kategoriye ayrılmıştır. Ardından Şekil 1'de görüldüğü gibi detaylandırılan bu üç kategori, nesnel olarak: ayırt edicilik, değişmezlik, kontrol edilebilirlik; öznel olarak: bireysel yarar, duygulanım-gerçeklik, tutarlılık, basitlik, yenilik, tekrar; öznel arası ölçütler olarak ise: ifade, açıklık, dışavurumculuk, otorite-formalite, uygunluk, kolektif yarar şeklinde sınıflandırılmıştır (Heylighen,1997; akt. Demirkan ve Usta, 2021). Tüm bu çıkarımlar doğrultusunda Heylighen'in (1997), bilişsel, sosyal ve iletişimsel mekanizmalarının kapsamlı bir şekilde incelemesiyle ortaya koyduğu memetik kuram ölçütlerinin açıklamaları sırasıyla şu şekildedir:

Şekil 1: Memetik Kuram Ölçütleri (Heylighen, 1997).

Nesnel Ölçütler:

- Ayırt Edicilik: Kesin, belirgin ve ayrıntılı bir şeyi ifade eden bilgi, gözlem yoluyla kolaylıkla teyit edilebilir.
- Değişmezlik: Geniş bir bağlamda veya durum yelpazesinde geçerliliğini koruyan geniş çapta uyarlanabilir bilgidir.
- Kontrol Edilebilirlik: Bağımsız gözlemlerle desteklenen ve kontrol edilebilen bilgiler daha güvenlidir.

Öznel Ölçütler:

- Bireysel Yarar: Taşıyıcısı için değerli ve faydalı olan bilgilerin hatırlanması ve iletilmesidir.
- Duygulanım / Geçerlilik: İçgüdüsel tepkileri uyararak, güçlü duyguları uyandıran bilgilerin hatırlanması ve aktarılmasıdır.
- Tutarlılık: Bireylerin hafızasındaki sahip olunan bilgiler ile güncel bilgi arasındaki eşleşme ne kadar fazla olursa, o kadar anlaşılabilir ve kabul edilebilir olmaktadır.
- Basitlik: Kısa ve basit mesajların hatırlanması, özümsemesi ve iletilmesi daha kolaydır.
- Yenilik: Beklenmeyen bilgi daha fazla dikkat çekmektedir.
- Tekrar: Aynı bilgiye tekrar maruz kalmak, mesajın özümsemesine ve akılda tutulmasına yardımcı olmaktadır.

Özneler Arası Ölçütler:

- İfade: Mesajın yayılma oranı, harcanan çaba ile doğru orantılıdır.
- Açıklık: Net bir şekilde formüle edilen mesajların yanlış anlaşılma oranı oldukça düşüktür.
- Dışavurumculuk: Bilgilerin belirli bir dilde veya ortamda kolaylıkla ifade edilebiliyor olmasıdır.
- Otorite / Formalite: Bilgi kaynağının güvenilir bir otoriteye ait olması, onun kabul edilmesini daha olası kılmaktadır.
- Uygunluk: Birden fazla kişi tarafından onaylanan bilginin daha kolay kabul edilebilir olmasıdır.
- Kollektif Yarar: Bir grup tarafından benimsenen bilgi, grubu daha iyi çalıştırır ve başkaları için örnek model olarak işlevsel bir nitelik kazandırmaktadır (Heylighen 1997).

Bu noktada, alan çalışması olarak seçilen İstanbul şehri ile metropol ve kıyı şehir olma özelliği açısından benzer niteliğe sahip New York ve Dubai şehirlerinin sembolik silüetlerinde görülen kültürel evrimin yansımaları, Heylighen'in ortaya koyduğu ölçütler ile değerlendirilmiştir. Bunun sebebi sembolik silüetler, şehirlerin zaman içerisinde sahip olduğu bilgiyi kültürel aktarım ile açıkça yansıtan ve güncel zaman diliminde bu aktarımı doğrudan yaşayan canlı temsiller olmasından kaynaklanmaktadır.

Tüm bu bilgileri doğru analiz edebilmek için çalışmanın temelini oluşturan memetik kuram ve kültürel evrim anahtar kelimelerini kuramsal açıdan ele alarak hipoteze katkı sağlamak ve güncel literatür çerçevesinde değerlendirmek amacı ile Google Scholar üzerinden taranan son beş yıl içerisinde yapılmış akademik çalışmaların özetine Tablo 2'de yer verilmiştir. Ek olarak Tablo 1 ve Tablo 2'deki bu özet bilgiler Heylighen'in memetik kuram ölçütlerini şehirlerin sembolik silüetleri üzerinden analiz edebilmek için bir temel oluşturacaktır.

Tablo 2: Memetik kuram ve kültürel evrim anahtar kelimelerini taşıyan akademik çalışmalar

Yazar Adı-Yılı	Yayın Adı	Yayının Konusu
Akner, İ. vd. (2021)	The Memetic Evolution of Latin American Architectural Design Culture	Mimarlık evrimsel bir alandır. Şehirlerin çağdaş gelişmelerinin izlerini, kültürün kümülatif yapısı çerçevesinde şehir silüetlerinde incelemek doğru bir yaklaşım olacaktır.
Demirkan, Ö. ve Usta, A. (2021)	Modernin Ulusal Memleri: Arkitekt Üzerinde Kira Evlerine Evrimsel Bir Bakış	Şehirler üzerinde oluşan değişimlerin, mimari ve kullanıcı arasında aktarılan düşünce ile oluşturduğu eylemler arasında mimarlığın iletişim dili oluşmaktadır.
Demirkan, Ö. ve Usta, A. (2020)	Mimari Tasarım Sürecinde Bellek ve Mimesis: Archiprix Projeleri Üzerine Bir Değerlendirme	Tasarımın çok katmanlı yapısı ile etkileşim halinde olan bilginin taklit niteliği taşıyor olması mümkündür. Ancak, farklı coğrafyalarda yetişen tasarımcıların günümüz teknolojisi ile aynı perspektiften bakıyor olmaları taklit olarak tanımlanması yüzeysel bir yaklaşım olacaktır.
Özgür, S. (2020)	Mimarlıkta Taklit Olgusu İçin Bir Öneri: Mem Örüntüleri ve Mimari Emsal Hikâyesi Kavramı	Mimaride yeni bir tasarım oluşturulurken kullanılan bilginin kaynağı basit bir kopyalama olarak adlandırılmaz. Zira taklit edilen bilgi duran değildir; aksine hareketli paradokslara sahiptir. Bu sebeple, emsal bilginin taklidini incelemek yerine zaman döngüsü içerisindeki değişim sürecini incelemek gerekmektedir.
Pauls, (2020)	Cultural Evolution	Tarihsel süreç içerisinde incelenen organik evrim ve kültürel evrim arasında paralel bir gelişim söz konusudur.
Özgür, F. S. (2019)	Bir Mimesis Olarak Mimarlık ve Emsal Bilgisi	Özgür'e göre, mimarideki taklit olgusu zaman ve mekân kavramları dışında odağa alındığı zaman, kültürel aktarımı tanımlayan memetik kuram ile açıklamak mümkündür.
Dokuzer, E. (2018)	Mimarlığın Teknolojik Evrimi	Mimarlık dinamikleri zaman döngüsü içerisinde gelişen teknolojiler ile toplumsal ve çevresel faktörlere dayanmaktadır. Ayrıca şehir öğelerine yansıyan insan ve çevre arasındaki uyum, organik ve kültürel evrim süreçlerinin bir yansıması olarak düşünülmektedir.
Huskinson, L. (2018)	Architecture and the Mimetic Self	Şehirler yapılarını her zaman kimlik ve benlik algısı açık olacak biçimde şekillendirmez. En sönük mimari planlamanın bile, insanın bilinçsizce oluşan beklentilerini nasıl karşılayacağını ortaya koyulması oldukça önemlidir.

3. Bulgular: Metropol Şehirlerin Sembolik Silüetlerinin Memetik Kuram Ölçütleri ile Analizi

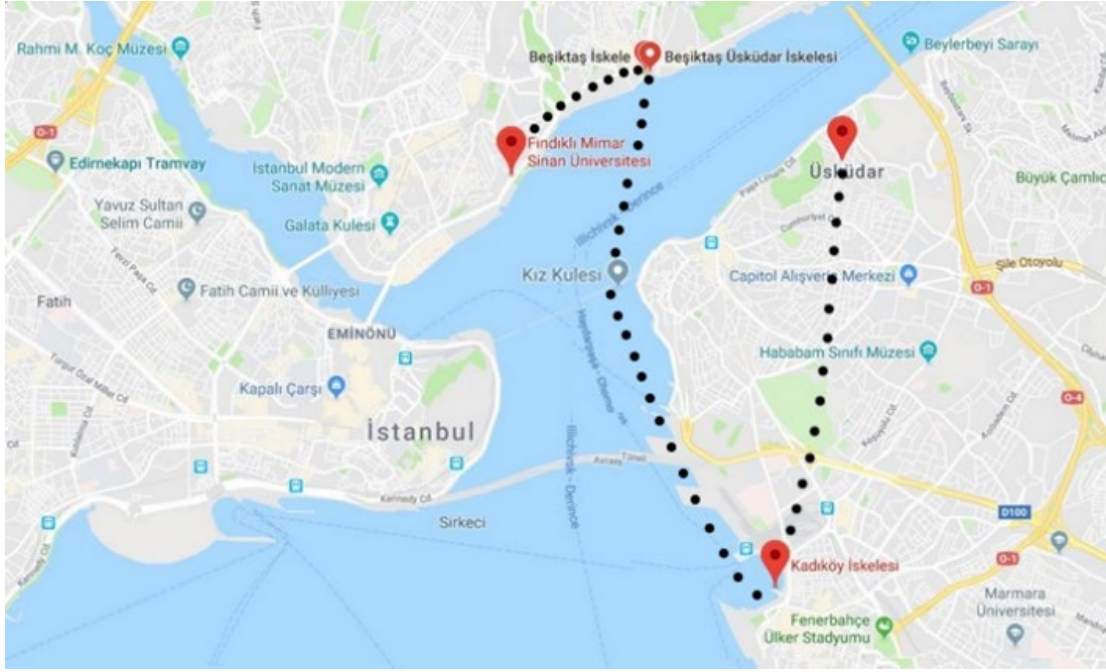
Alanyazına katkısı olacağı düşünülen bu çalışmanın, memetik kuram yaklaşımı çerçevesinde Heylighen tarafından ortaya koyulan kuramsal ölçütlerin, şehirlerin sembolik silüetleri üzerinden incelenerek zaman içerisindeki değişimlerine dikkat çekilmesi araştırmanın ana temasını oluşturmaktadır. Öncelikle araştırmanın kuramsal çerçevesini oluşturmak için incelenen akademik çalışmalarda şehirlerin sembolik silüetleri hakkında ulaşılan bulgular aşağıdaki gibidir:

- Kentsel mekanların tanımlanmasında etkin bir role sahiptir.
- Geleneksel vurgular ve modern düzendeki yeni aktarımları gözlemleyebileceğimiz alanlardır.
- Fiziksel ve sembolik farklılıkları yansıtmaktadırlar.
- Şehirler ve kullanıcı arasında bir iletişim dili oluşturmaktadır.
- Ülkelerin sosyolojik yapısındaki değişimlerin özgün bir yansımasıdır.
- Kültürel ve çağdaş gelişimlerin incelenebileceği alanlardan biridir.
- Gelişimlerine katkı sağlayan mimarların farklı coğrafyalarda yaşamalarına rağmen şehirlere benzer katkılar sağladığını ve bu aktarımların kültürel evrimin bir sonucu olduğu saptanmıştır. Bu sebeple kültürel evrimi analogik çerçevede değerlendiren memetik kuram, ölçütleriyle şehirlerin sembolik silüetlerindeki gelişimlerin analiz edilmesi mümkündür.

Ulaşılan bulgulardan yola çıkılarak ortaya koyulan hipotez, “Kültürel evrim ve şehirlerin sembolik silüetlerindeki değişim, birbirine paraleldir.” şeklindedir. Hipotezi desteklemek için ilk olarak İstanbul şehir örneğinin sembolik silüetini ortaya koymak amacı ile Üsküdar, Beşiktaş-Kadıköy vapur hattı (Avrupa ve Asya yakası bakış açıları ile) ve Fındıklı-MSGÜ noktalarından çekilen fotoğraflar dijital çizim teknikleriyle analiz edilmiştir. Bu analizlerde şehrin sembolik silüetine kültürel evrim ile aktarılan modern yapılara dikkat çekilmektedir. İkinci ve üçüncü maddelerdeki New York ve Dubai şehirlerinin de sembolik silüetleri dijital çizim teknikleriyle analiz edilmiştir. Metropol kıyı şehir olmaları açısından benzer özellik gösteren bu üç şehrin, Heylighen’in memetik kuram ölçütleri çerçevesinde karşılaştırılarak ortaya koyulan hipoteze katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3.1. İstanbul Örneği

İstanbul’un sembolik silüetine önemli katkı sağlayan Tarihi Yarımada ve içerisinde bulunan yapılar, Boğaz Köprüsü, Kız Kulesi, Galata Kulesi ve dikey mimarinin Avrupa ve Asya yakalarındaki gelişimi, şehrin ikonik özelliklerini oluşturmaktadır. Bu noktada çalışmanın kapsamı Üsküdar, Beşiktaş-Kadıköy vapur hattı Avrupa ve Asya yakası bakış açıları ve Fındıklı-MSGÜ noktaları ile sınırlandırılmıştır. Çalışmanın bu dört nokta ile sınırlandırılmasının nedeni, çalışmanın hipotezini ifade eden noktalar olmasından kaynaklanmaktadır. Şekil 2’deki işaretli noktalardan çekilen fotoğraflar dijital çizim teknikleri ile analiz edilerek, İstanbul’un güncel sembolik silüeti grafiksel olarak incelenmiştir. Ardından İstanbul’un sembolik silüeti, Heylighen tarafından ortaya koyulan memetik kuram ölçütleri çerçevesinde incelenerek, kültürel evrim ve şehirlerin sembolik silüetleri arasındaki ilişki ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Şekil 2: Üsküdar, Beşiktaş-Kadıköy vapur hattı, Fındıklı-MSGSÜ rıhtım konumlarından çekilen fotoğraflar Google Maps üzerinden işaretlenmiştir. (Erişim tarihi: 2021.08.10)

Memetik kuram ölçütleri çerçevesinde incelenen İstanbul şehrinin sembolik silüeti üzerinde, geleneksel ve modern mimarinin izlerini gözlemlemek mümkündür. Geleneksel mimari ile bugüne aktarılan tarihsel bilgi ve modern mimari anlayış ile farklı coğrafyalarda ve yakın zaman dilimlerinde gelişen güncel teknolojik gelişmeler, yine memler aracılığıyla şehrin sembolik silüetine aktarılmaktadır. İstanbul şehrinin sembolik silüetinde gözlemlediğimiz tarihi yarımada içerisinde bulunan Topkapı Sarayı, Ayasofya, Sultanahmet Camii, Galata Kulesi gibi kültürel mirasın aktarıldığı ve sembolik silüetin oluşmasına katkı sağlayan ikonik öğeler, şehrin tarihsel sürecini tanımlamadaki ayırt edici özelliklerdir (Şekil 3). Üsküdar'dan görülen tarihi yarımada içerisinde bulunan ve korunarak günümüze aktarılan geleneksel izler ise şehrin sembolik silüetindeki değişmezlik parametresini desteklemektedir (Şekil 4).

Şekil 3: Üsküdar İskelesi'nden görülen manzara-İstanbul Avrupa yakası / Tarihi Yarımada ve Kız Kulesi

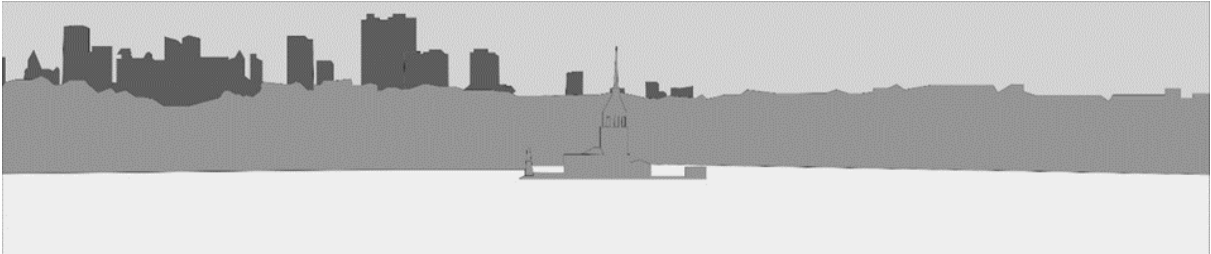

Şekil 4: Üsküdar İskelesi'nden görülen sembolik silüet-İstanbul Avrupa yakası / Tarihi Yarımada ve Kız Kulesi

Çoğunlukla Avrupa yakasında gözlemlediğimiz modern yapılar üzerinde güncel bilginin hakimiyetini gözlemek mümkündür (Şekil 5). Gelişen teknolojilerle şehir hayatına yansıyan modern yapıların İstanbul'un sembolik silüetine yeni bir kimlik kazandırdığını ve şehrin gelişimine katkı sağladığını gözlemleyebiliriz (Şekil 6). Memler aracılığıyla aktarılan tarihsel süreç içerisindeki bilgilerin ve gelişen teknolojiler ile şehir hayatına giren yeni yapı elemanlarının izlerini getirdiği izlerin aktarılması, şehrin sembolik silüetinde değişime neden olmaktadır. Dolayısıyla şehrin gelişimi, sembolik silüeti üzerinden açıkça gözlemlenebilir. Bu sebeple sembolik silüetler, şehirlerin hem geleneksel hem de modern yapılarına bağlı olarak gelişen kültürel kimliklerini aktarmak için kullanılan iletişim dili olarak tanımlanabilir. Öte yandan tarihsel semboller, şehrin kullanıcıları üzerinde uyandırdıkları güçlü duygular ile kültürel değerleri tanımlamada önem taşımaktadır. Bu durum, güdüsel tepkileri uyarak tarihsel bağlamdaki duyguların hatırlanmasında ve aktarılmasında duygulanım-geçerlilik parametresini desteklemektedir.

Şekil 5: Beşiktaş-Kadıköy vapur hattından görülen manzara / İstanbul Avrupa yakası

Şekil 6: Beşiktaş-Kadıköy vapur hattından görülen sembolik silüet / İstanbul Avrupa yakası

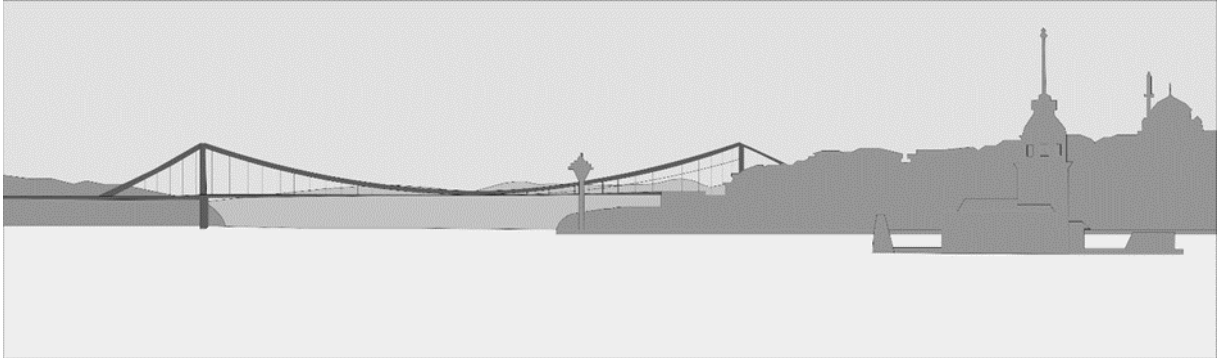
Şehrin silüetinde gözlemlenen ikonik öğeler incelendiğinde, İstanbul şehir silüeti için bir çelişki söz konusudur. Dolayısıyla tarihsel ve modern bilginin aktarımının yansıdığı sembolik silüet üzerinde kontrol edilebilir bir gelişimden söz etmek mümkün değildir. Güncel teknolojik gelişmeler ile aktarılan kültürel bilgi, İstanbul'un şehir dokusu dikkate alınmadan ve kontrolsüz bir şekilde şehrin sembolik silüetine adapte edilmiştir. Bu noktada, modern mimarinin yalnızca kendi döngüsüne fayda

sağladığını, ancak sembolik silüet bağlamında tutarsızlıklar olduğu söylenilebilir. Bu bağlamda, aktarılan güncel bilgiler ile modern yapılar içerisinden gelen bireysel yarar desteklenirken, kolektif yarar çerçevesinde değerlendirilen sembolik silüete aykırı bir gelişim söz konusudur.

Aktarılan bilgi ve güncel bilginin tutarlılığı şehri anlamayı ve okumayı kolaylaştırmaktadır. Ancak İstanbul silüetine yansıyan tarihsel ve modern dokunun tezatlığı sebebiyle, sembolik silüetin tutarlılığından söz etmek mümkün değildir. Bu sebeple karşılanmadığı düşünülen basitlik ilkesi, aksine şehir silüetine yeniliği getirmiştir (Şekil 7 ve Şekil 8). Ayrıca birbiriyle benzer nitelikte oluşan dikey yapılar, sembolik silüet üzerinde düzensiz bir tekrara sahip olduğu gözlemlenmektedir.

Şekil 7: Beşiktaş-Kadıköy vapur hattından görülen Boğaz Köprüsü manzarası

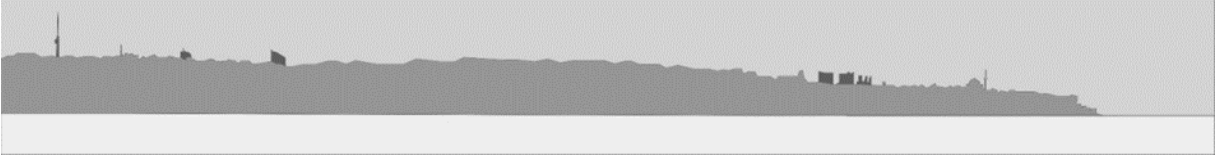

Şekil 8: Beşiktaş-Kadıköy vapur hattından görülen Boğaz Köprüsü sembolik silüeti

Sembolik silüetin hem Anadolu yakası hem de Avrupa yakası için verdiği mesaj ile ifade ettiği kültürel bilgi birbiriyle örtüşmemektedir (Şekil 9). Birçok medeniyete ev sahipliği yapan İstanbul şehrinin sembolik silüeti, memlerin aktarımıyla oluşan taklit öğeleri olarak tanımlanan ve şehrin silüetine eklenen dikey mimari ile önemli ölçüde değişikliğe uğramıştır (Şekil 10).

Şekil 9: Fındıklı-MSGSÜ rıhtımdan görülen manzara / İstanbul Anadolu yakası

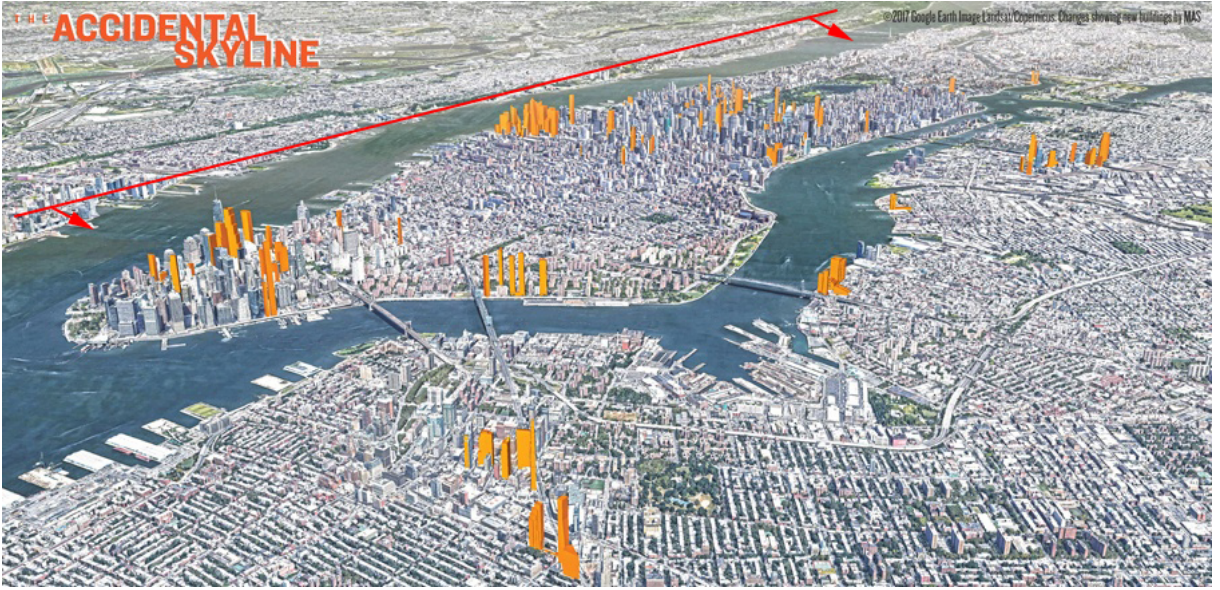

Şekil 10: Fındıklı-MSGSÜ rıhtımdan görülen sembolik silüet / İstanbul Anadolu yakası

Dolayısıyla İstanbul'un sembolik silüetinin verdiği mesaj, bölgesel olarak değişiklik göstermektedir. Tarihi yarımada bakıldığı zaman açık ifadelerden söz etmek mümkün olsa dahi, vapur hattından çekilen fotoğraflarda (Şekil 5 ve Şekil 9) gözlemlenen açıklık algısından uzaklaşan sembolik silüet, şehri tanımsız kılmaktadır. Sembolik silüetin bütününe bakıldığında dışavurumculuk ilkesi çerçevesinde belirgin bir dilden uzak ifade anlayışı benimsendiği gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, belirli otoritelere sahip olan ikonik yapılar ve dikey mimariler, buldukları dönem içerisinde ayrı ayrı değerlendirildiği zaman, uygunluk kavramından söz edilmesi mümkün olabilir.

3.2. New York Örneği

İstanbul şehri ile metropol ve kıyı şehir olma özelliği açısından benzer niteliğe sahip New York şehir silüeti çalışmanın hipotezini önemli ölçüde desteklediği düşünülmektedir. New York şehrinin büyük ölçüde dikey yapılar çerçevesinde planlandığı görülmektedir. Bu sebeple, çalışmanın hipotezine katkı sağlayacağı düşünülen bakış açısı Şekil 11'de işaretlenmiştir.

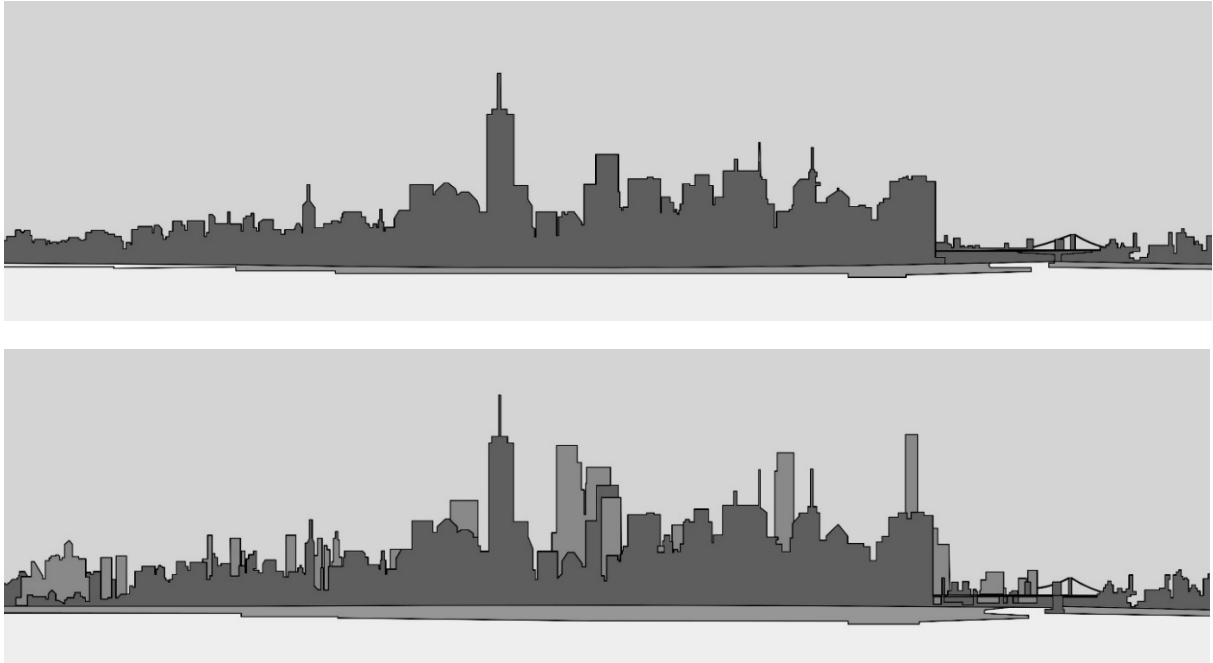
Şekil 11: Manhattan manzarası şehir silüeti bakış açısı (URL 2 / The Municipal Art Society of New York, 2017)

Şehir silüetine hâkim olan mevcut dikey yapılaşma, sembolik silüetin ayırt edici unsurlarını oluşturmaktadır (Şekil 12 ve Şekil 13). Geniş bir çerçevede geçerliliğini koruyan şehrin mimari yapısı, değişmezlik ilkesini desteklemektedir. Oluşturulan sembolik silüet belirli bir plan çerçevesinde geliştirildiği için kendi içerisinde kontrol edilebilmektedir. Dolayısıyla sembolik silüetin hem bireysel açıdan hem de kolektif açıdan sağladığı yarardan söz edilmesi mümkündür.

Şekil 12: Manhattan manzarası, 2013 (yukarıda) ile 2025 (aşağıda) için turuncu modellenen önerilen geliştirme karşılaştırması. (URL 2 / The Municipal Art Society of New York, 2017)

New York şehrinin sembolik silüetine katkı sağlayan ikonik yapılar aracılığıyla güncel olan güdül duyguların hatırlanması ve aktarılmasının sağlanması, duygulanım ve geçerlilik ilkesiyle desteklenmektedir. Ayrıca güncel teknolojilerle oluşturulan şehrin sembolik silüeti, benzer yapılardan oluştuğu için tutarlı bir mimari anlayış hâkimdir. Ancak, New York şehir silüeti oluşturulurken kullanılan dikey mimari sebebiyle, basit bilginin aktarımından söz edilemez.

Şekil 13: Manhattan sembolik silüeti 2013 (yukarıda) ve 2025 (aşağıda)

Bu noktada, sembolik silüetin tamamına hâkim olan dikey mimari ile gelen yenilikçi anlayışa ve benzer özelliklere sahip yapıların tekrarına vurgu yapılmaktadır. Dolayısıyla, şehrin sembolik silüetinde ifade edilen bilgi ile aktarılmak istenen bilginin birbirini karşıladığı düşünülmektedir.

Böylece şehrin tamamına hâkim olan dil açık bir şekilde ifade edilmekte ve dışavurumculuk ilkesi desteklenmektedir. Bu bağlamda, şehir silüetinin oluşumunu destekleyen bu otoritenin sembolik silüet ile kullanıcıya aktarılmak istenen bilgi arasında köprü oluşturarak, birçok kişi tarafından kabul edilebilir niteliğe sahip olmasına imkân sağlanmaktadır.

3.3. Dubai Örneği

Bir diğer metropol ve kıyı şehir örneği olan Dubai, bulunduğu coğrafya nedeniyle New York ile benzer özelliklere sahiptir. İstanbul ile New York şehirlerine ek olarak Dubai şehrinin seçilmesinin nedeni, hem çalışmanın hipotezini destekler nitelikte olmasından hem de İstanbul, New York metropol şehirleri gibi ikonik yapıları ile dünya için gözde şehirlerden biri olmasından dolayıdır. Ayrıca Dubai şehrinin sembolik silüetini en açık şekilde gözlemleyebilmek ve çalışmanın hipotezine doğru bir şekilde katkı sağlamak için Şekil 14'teki bakış açısı seçilmiştir.

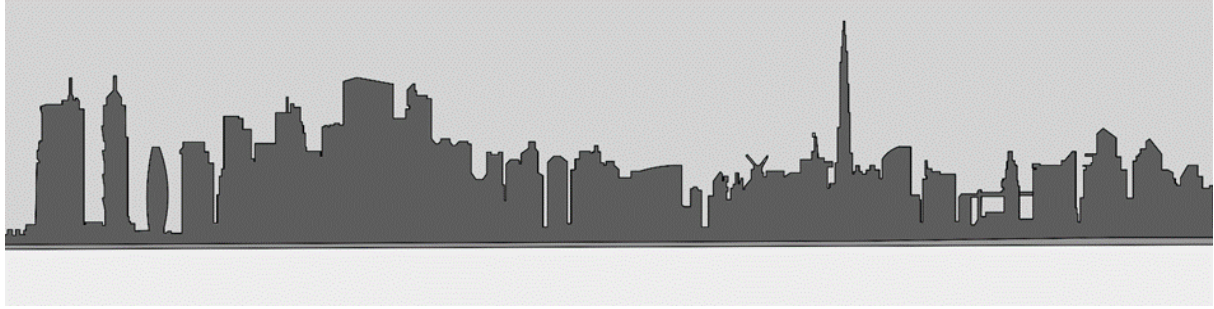

Şekil 14: Dubai şehir silüeti bakış açısı Google Maps üzerinden işaretlenmiştir. (Erişim tarihi: 2022.04.30)

Düz bir topografyaya sahip olan Dubai şehrinin sembolik silüeti, dikey mimari ile oluşturulmuştur (Şekil 15 ve Şekil 16). Şehrin sembolik silüetinin oluşmasındaki etken faktör, teknolojik gelişmelerdir. Şehrin sembolik silüeti üzerindeki değişmezlik ilkesi de doğrudan teknolojiye bağlıdır. Bu noktada, şehirde oluşan sembolik silüetin büyük bir değişimle meydana geldiğini söylemek mümkündür. Dubai şehrinin sembolik silüeti değişmezlik ilkesi bağlamında incelendiğinde ise zaman içerisinde geçerliliğini koruduğunu, ancak teknolojik gelişmelerin odağında gelişim gösterebileceğini söyleyebiliriz. Dikey yapılaşma çerçevesinde ortaya koyulan ikonik yapılar da ayırt edici özelliği desteklemektedir. Şehrin sembolik silüetini oluşturan dikey mimari öğeler, birbirleriyle benzer özelliklere sahiptir ve şehir silüeti aynı tip yapıların tekrarından oluşmaktadır. Ayrıca şehrin sembolik silüeti topografyadan bağımsız oluşturulduğu için kontrol edilebilir bir düzen içerisinde bulunmaktadır. Bu bilgiler ışığında dikey yapılaşma, hem bireysel açıdan yapının kendi döngüsüne hem de kolektif açıdan şehrin sembolik silüetine yarar sağlamaktadır.

Şekil 15: Dubai manzarası (URL 3)

Şekil 16: Dubai sembolik silüeti

Dubai şehrinin ikonik yapıları memler ile aktarılan duyguların hatırlanmasını sağlayarak, şehrin sembolik silüetindeki bilginin güncel olmasına ve geçerliliğin korunmasına olanak tanımaktadır. Aktarılan bu bilgiler ile oluşan sembolik silüet çerçevesinde gözlemlenebilen dikey mimari, kendi içerisinde tutarlıdır. Dolayısıyla basit bilgi aktarımından söz edilemez. Sembolik silüete hâkim olan dikey mimari, Dubai şehri için kabul edilebilir bir ilkedir. Aynı zamanda şehrin sembolik silüetinin gelişimine uygunluğu da kabul edilebilir ölçüdedir.

4. İstanbul, New York, Dubai Şehirlerinin Sembolik Silüetleri Memetik Kuram Ölçütleri Üzerinden Karşılaştırılması

Çalışma alanı olarak seçilen İstanbul şehri, küresel ölçekte etkin role sahip bir metropol ve kıyı şehir örneğidir. İstanbul şehrinin güncel sembolik silüeti, bölgesel olarak çekilen fotoğraflar ve kullanılan dijital çizim teknikleriyle analiz edilmiştir. Bu analizler sonucu İstanbul'un sembolik silüeti Heylighen'in ortaya koyduğu memetik kuram ölçütleri ile değerlendirilmiştir. Ayrıca metropol ve kıyı şehir olma özelliği açısından benzer özelliklere sahip olan New York ve Dubai şehirlerinin sembolik silüetleri de memetik kuram ölçütleri çerçevesinde incelenmiştir. Bu bölümde ise şehirlerin sembolik silüetleri birlikte ele alınarak karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Tablo 3; İstanbul, New York ve Dubai şehirleri sembolik silüetlerinin memetik kuram ölçütlerine göre taşıdıkları nitelikleri ortaya koyarken, Tablo 4, karşılaştırmalı değerlendirme sonuçlarını içermektedir.

Tablo 3: İstanbul, New York ve Dubai şehirleri sembolik silüetlerinin memetik kuram ölçütlerine göre analizi

Değerlendirme Ölçütleri	İstanbul Silüeti	New York Silüeti	Dubai Silüeti
Nesnel Ölçütler			
Ayırt Edicilik	Tarihsel süreç içerisinde aktarılan ikonik yapılar	Şehirdeki ikonik yapıların yükseklikleri ve formları	Şehir silüetinin tamamına hâkim olan dikey mimari,

	ile ayırt edicilik ilkesi desteklenmektedir.	ile sembolik silüet üzerinden ayırt edicilik ilkesi desteklenmektedir.	ikonik yapılarıyla ayırt edicilik ilkesi desteklenmektedir.
Değişmezlik	Tarihi doku ile aktarılan bilgi ve modern yapılar ile gelen bilgi arasında bir çelişki olması sebebiyle değişmezlik ilkesi desteklenemez.	Şehrin sembolik silüetinin tamamına hâkim olan dikey mimari ile aktarılan bilginin aynı olması sebebiyle değişmezlik ilkesi desteklenmektedir.	Şehrin silüetini oluşturan dikey mimari, sembolik silüeti geliştirmeye devam ettiği için değişmezlik ilkesi desteklenmektedir.
Kontrol Edilebilirlik	Şehrin sembolik silüetine hâkim olan geleneksel mimariye ek olarak tanımlanan dikey mimari, kontrolsüz bir şekilde gelişim gösterdiği için bu ilke desteklenemez.	Şehrin tarihsel sürecindeki planlama sebebiyle oluşturulan sembolik silüet için kontrol edilebilirlik ilkesi desteklenmektedir.	Şehrin sembolik silüeti üzerinde planlı bir gelişim söz konusu olduğu için kontrol edilebilir bir silüetten söz edilmektedir.
Öznel Ölçütler			
Bireysel Yarar	Şehrin sembolik silüetinin değişmesine sebep olan dikey mimari yapılar ile kendi yaşam döngüleri içerisinde bireysel yarar sağlanmaktadır.	Şehrin sembolik silüetinin planlı gelişimiyle oluşan yapılaşma ile kendi yaşam döngüsü içerisinde bireysel yarar sağlanmaktadır.	Modern mimarinin getirdiği dikey yapılaşma ile yapının yaşam döngüsü içerisinde bireysel yarar sağlanmaktadır.
Duygulanım /Geçerlilik	Sembolik silüet ile günümüze aktarılan tarihi semboller, yapıldığı dönem içerisinde sahip olduğu güdüsel duyguları bugüne aktarır, geçerlilik ilkesi karşılanmaktadır.	Şehrin ikonik özelliğini oluşturan dikey mimari ile güncel bilginin hatırlanması ve aktarılması sağlanıp, geçerlilik ilkesi karşılanmaktadır.	Şehrin sembolik silüetini oluşturan dikey mimari ile birbirleriyle benzer nitelikte güncel bilginin aktarılması sağlanıp, geçerlilik ilkesi karşılanmaktadır.
Tutarlılık	Şehrin tarihi dokusuyla çelişen dikey mimariyle sembolik silüet üzerinde bir tutarlılık oluşturulamaz.	Şehrin gelişimi için tercih edilen bir düzen olan dikey mimari ile sembolik silüet üzerinde tutarlı bir anlayış oluşturulmaktadır.	Benzer mimari yapılardan oluşan şehrin sembolik silüeti için tutarlılıktan söz edilmektedir.
Basitlik	Şehrin sembolik silüetinde gözlemlenen tarihsel ve modern dokunun tezatlığı nedeniyle basitlik ilkesi	Modern mimarinin karmaşık sistemlerden oluşması nedeniyle şehrin sembolik silüeti üzerinde basitlik ilkesi	Karmaşık sistemlerden oluşan modern mimarinin, şehrin sembolik silüeti üzerinden basit bilgi

	karşılanamaz.	karşılanamaz.	aktarılamaz.
Yenilik	Teknolojiyle birlikte gelişen dikey mimari ile şehrin sembolik silüetine yenilikçi bir anlayış getirilmektedir.	Teknolojinin şehrin tamamına hâkim olması sebebiyle, yenilikçi anlayışı sembolik silüet üzerinde gözlemlenmektedir.	Şehrin oluşturulmasında kullanılan teknoloji nedeniyle, sembolik silüet üzerinde yenilikçi bir yaklaşım gözlemlenmektedir.
Tekrar	Şehrin sembolik silüetine eklenen dikey mimari yapıların şehrin genelinde benzer tekrarları gözlemlenmektedir.	Şehrin kimlik kazanmasını sağlayan dikey mimarileri sembolik silüet üzerinde birbirlerinin tekrarları olarak gözlemlenmektedir.	Şehrin gelişimini sağlayan dikey mimari, sembolik silüet üzerinde incelendiğinde, neredeyse birbirlerinin tekrarı olarak gelişim gösterdiği gözlemlenmektedir.
Özneler Arası Ölçütler			
İfade	Sembolik silüet üzerinde incelenen tarihi yapılar ve modern yapılaşma arasındaki kültürel ifade biçimi birbirinden ayrılmaktadır.	Sembolik silüet çerçevesinde incelenen ifade kavramı şehrin vermek istediği bilgi ile doğru orantılıdır.	Sembolik silüeti ifade eden ikonik yapılar, verilmek istenen bilgi ile doğrudan ilgilidir.
Açıklık	Geleneksel ve modern mimariyi bir arada bulunduran sembolik silüet üzerinden verilen mesaj, açıklık kavramından uzaktır.	Modern yapılar ile aktarılan mesaj, sembolik silüet üzerinden açık bir şekilde gözlemlenmektedir.	Şehri oluşturan modern yapıların aktardığı mesaj, sembolik silüet üzerinden açık olarak gözlemlenmektedir.
Dışavurumculuk	Şehrin değişen sembolik silüeti belirgin bir dilden uzaklaştığı için ifadesinin kolay olmadığı düşünülmektedir.	Şehrin dilini yansıtan sembolik silüetin kolay ifadesi mümkündür. Bu sebeple silüet üzerinde tek tip mimari yapılaşmadan söz edilmektedir.	Tek tip mimari yapılaşma gözlemlediğimiz şehrin dilini, sembolik silüet kavramı ile kolaylıkla ifade edilmektedir.
Otorite / Formalite	Şehrin sembolik silüetlerini oluşturan modern ve geleneksel mimari yapılar, yapıldıkları dönemin koşullarında belirli otoritelere aittirler.	Şehrin sembolik silüetini oluşturan modern yapılar, belirli bir otorite çerçevesinde gelişim sağladığı gözlemlenmektedir.	Şehrin sembolik silüetini oluşturan modern yapılar, belirli bir otorite çerçevesinde ortaya koyulmaktadır.

Uygunluk	Sembolik silüet içerisinde yer alan geleneksel ve modern mimari, ayrı olarak yapıldıkları döneme uygunluk sağlasa dahi, birlikte değerlendirilmesi sebebiyle uygunluk ilkesi desteklenemez.	Şehrin bütününde aynı etkiye sahip olan sembolik silüet, kullanıcıya aynı bilgiyi aktaracağından dolayı uygunluk ilkesi desteklenmektedir.	Dikey mimarinin gelişmesiyle oluşan sembolik silüet, şehrin tamamında aynı etkiyi sağladığından dolayı uygunluk ilkesi desteklenmektedir.
Kollektif Yarar	İstanbul'un tarihi ve modern yapılarını gözlemlediğimiz sembolik silüet üzerinde oluşan tezatlık nedeniyle, kollektif yarar desteklenemez.	Planlı olarak gelişen şehrin sembolik silüeti, kollektif yarar sağlamaya yönelik düzenlendiği gözlemlenmektedir.	Dikey mimari ile oluşturulan şehrin sembolik silüeti, şehre kollektif yarar sağlamaya yönelik düzenlenmediği gözlemlenmektedir.

Tablo 4: İstanbul, New York ve Dubai şehirleri sembolik silüetlerinin karşılaştırmalı değerlendirmesi

Değerlendirme Ölçütleri	İstanbul Silüeti	New York Silüeti	Dubai Silüeti
Nesnel Ölçütler			
Ayırt Edicilik	✓	✓	✓
Değişmezlik	-	✓	✓
Kontrol Edilebilirlik	-	✓	✓
Öznel Ölçütler			
Bireysel Yarar	✓	✓	✓
Duygulanım /Geçerlilik	✓	✓	✓
Tutarlılık	-	✓	✓
Basitlik	-	-	-
Yenilik	✓	✓	✓
Tekrar	✓	✓	✓
Öznel Arası Ölçütler			
İfade	-	✓	✓
Açıklık	-	✓	✓
Dışavurumculuk	-	✓	✓
Otorite / Formalite	✓	✓	✓
Uygunluk	-	✓	✓
Kollektif Yarar	-	✓	✓

Metropol ve kıyı şehir olması ile benzer özelliklere sahip İstanbul, New York ve Dubai şehirlerinin sembolik silüetleri arasındaki en belirgin özellik, kültürel çeşitliliktir. Kültürel çeşitlilik, şehirlerin tarihsel süreç içerisindeki gelişimlerine ve buldukları topografyaya göre değişmektedir. Tarihsel süreç içerisinde birçok medeniyete ev sahipliği yapan İstanbul şehrinin topografyasına ek olarak, günümüze ulaşan dini ve sosyal yapıları şehrin ikonik özelliklerini oluşturmaktadır. Şehrin sembolik silüetinde gözlemlenen bu medeniyet çeşitliliğinin, kültürel kodlar aktarılan memetik kuramın bir sonucu olduğu söylenebilir. Ayrıca dünya genelinde başlayan dikey yapılaşma, belirgin bir topografyaya sahip olamayan şehirlerin sembolik silüetlerini oluşturmada bir aracı unsur haline

gelmiştir. New York ve Dubai şehirlerinin sembolik silüetlerinin oluşumunu sağlayan dikey yapılaşma, şehir hayatındaki kültürel evrimi açıkça göstermektedir. Bu sebeple, kültürel evrim günümüzde kimi şehirlerin sembolik silüetlerini oluşturmada bir araç olmuş; kimi şehirler için ise, var olan sembolik silüetlerine yeni bir katman ekleyerek memler ile aktarılan bilginin sonuçlarını işaret etmiştir. Öte yandan Tablo 4'e bakıldığında, New York ve Dubai şehirlerinin sembolik silüetleri memetik kuram ölçütlerinin hemen hemen tamamını karşılarken, İstanbul silüetinin özellikle özneler arası ölçütleri yeterince yansıtmadığı görülmektedir.

SONUÇ:

Şehirlerin değişen sembolik silüetlerine yeni anlamlar yüklenmesine sebep olan kültürel evrim, modern dönemle birlikte bilgi ve teknolojinin gelişiminden doğrudan etkilenmektedir. Bu etkileşim, kültürel kodlar aracılığıyla aktarılan bilgi ile evrenselleşmektedir. Evrensel nitelik kazanan kültürel bilgi, nesiller boyunca memler aracılığıyla aktarılmaktadır. Bu sebeple şehirlerin sembolik silüetleri üzerindeki değişimin kültürel evrimin kuramsal tanımı olan memetik kuram ile açıklanarak, sahte anlam (taklit) bağlamına yol açan mevcut özelliklerinin aktarılan kültürel kodlar ile değiştirilmesi mümkündür. Bu aktarımdan kaynaklı bazı anlamlar tamamen yok edilirken, bazılarında zıt anlamlar getirilerek geleneksel ve anlaşılabilir metin bozulabilir. Dolayısıyla, memler ile aktarılan yeni bilginin getirdiği düzen için sembolik silüetler üzerinden yeni bir dil yaratılması gerekmektedir. Ek olarak şehirlerin sembolik silüetleri, insanın görsel algısı açısından yaşamın önemli bileşenlerinden biri olduğu bilinmektedir. Görsel algının yanlış oluşumu, gelişimi veya aktarımı, kullanıcısıyla şehir arasında eksik veya kopuk bir iletişim kurulmasına neden olmaktadır. Bu noktada sembolik silüetler için yalnızca semiyotik (gösterge bilimi) ve semantik (anlam bilimi) bağlamında değil, küresel bilgi anlamında da bir görüntü oluşturularak benzersiz bir şehir düzeni ortaya çıkarılabileceği söylenebilir. Ayrıca şehirler anlamlı unsurlarını kaybederek, silüetlerin yansıttığı tarihi bir dönemi veya kültürün ikonik özelliklerini işaret edemezler. Anlamlı ve güncel bağlamlar oluşturmaya yardımcı olan sembolik silüetlerin benzersiz hale gelmesi ile mimari özelliklerin küresel bağlamda sistemleştirilip, memler aracılığıyla aktarımına dayandırılmaktadır. Bu bağlamda, algoritmik olarak çeşitliliğe yol açan memetik kuramın, şehirlerin sembolik silüetlerini anlamlandırmayı mümkün kılacağı düşünülmektedir.

Alberti (1937), şehir silüetlerinin oluşumunda ve değişiminde etkin rolü olan dikey yapılaşmayı mümkün kılan binaların ana hatlarını, maddelerini, formlarını, mekânlarını ve görüntülerinin temsilini bir "beden" olarak tanımlamıştır (akt. Daria, 2020). Şehirlerin sembolik silüetlerine doğrudan etki eden mimari yapıların form ve inşa edilen alanları, şehrin imajı üzerinde etkin bir öneme sahiptir. Bu noktada, sembolik silüetlerin oluşmasına katkı sağlayan şehirlerin biçimsel çizgileri ve modern dönem içerisinde etkin bir role sahip olan yapı yükseklikleri, çevresel etkilerle yeni kültürel kodların tanımlanmasına ve zaman döngüsü içerisinde aktarılmasına aracı olan bileşenlerden biri olduğu gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra yapılan analizler sonucu ulaşılan şehir algısındaki farklılaşmalar aracılığıyla tarihsel süreç içerisinde gelişen şehirlerin sembolik silüetlerinin kültürel evrim ile paralellik gösterdiği tespit edilmiştir. Sembolik silüetlerin analizlerine dayanarak ortaya koyulan bu araştırma ile hem kentsel alanın bir parçasını hem tüm şehri okuyarak mimari çevrenin geliştirilmesi ve iyileştirmesi için şehre hâkim olan ideolojiyi koruyacak sonuçlar elde etmenin mümkün olabileceği sonucuna varılmaktadır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Yoktur.

KAYNAKÇA:

- Akner, İ., Yitmen, İ., Akner, M. E., & Akner, N. (2021). The Memetic Evolution of Latin American Architectural Design Culture. *Buildings*, 11(7): 288. <https://www.mdpi.com/2075-5309/11/7/288>
- Alberti, L.-B. (1937). *Desyat' Knig ob Arkhitekture* (Ten books on architecture). Izdatel'stvo Vsesoyuznoy Akademii Arkhitektury. (in Russ.).
- Blackmore, S. (2011). Mem Makinesi: Genetik Evrimin Devamı Olarak Kültürel Evrim. (İngilizceden Çeviren: Nil Şimşek). İstanbul: Alfa Yayıncılık. (Orijinal çalışma basım tarihi 1999).
- Blackmore, S. (2010). Memetics Does Provide a Useful Way of Understanding Cultural Evolution. *Contemporary Debates in Philosophy of Biology*, p:255-272.
- Bayraktaroğlu, E. (2016). Turizmi Anlamak: Memetik Bir Yaklaşım, 17. Ulusal Turizm Kongresi "Akademi Sektör Buluşması", 20-23 Ekim 2016, Bodrum-Muğla, Detay Yayıncılık, ISBN: 978-605-9440-07-3, s.1580-1588.
- Daria, G. (2020). Identification Of The City and Stages of Reading the Urban Environment. *Amurcon 2020- International Scientific Conference, European Proceedings of Social and Behavioural Sciences EpSBS*, e-ISSN: 2357-1330, DOI:10.15405/epsbs.2021.06.03.124
- Dawkins, R. (2007). *Gen Bencildir*. (İngilizceden Çeviren: Asuman Ü. Müftüoğlu), Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1995).
- Demirkan, Ö. ve Usta, A. (2021). Modernin Ulusal Memleri: Arkitekt Üzerinde Kira Evlerine Evrimsel Bir Bakış, *Mimarist Dergisi*, 70 (1):27-37.
- Demirkan, Ö. ve Usta, A. (2020). Mimari Tasarım Sürecinde Bellek ve Mimesis: Archiprix Projeleri Üzerine Bir Değerlendirme, *Megaron Dergisi*, 15(2):192-203, DOI: 10.14744/MEGARON.2020.32548
- Dennett, D. C. (1999) *Aklın Türleri: Bir Bilinç Anlayışına Doğru*, (Çev. Handan Balkara), İstanbul: Varlık Yayınları (Orijinal çalışma basım tarihi 1999).
- Dokuzer, E. (2018). *Mimarlığın Teknolojik Evrimi. Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Teknik Üniversitesi. Mimari Tasarım Programı. İstanbul.
- Herakleitos. (2013). *Kırık Taşlar (Bütün Parçalar)*. (Çeviren: Alova), İstanbul, Bordo – Siyah Yayınevi.
- Herakleitos. (2020). *Fragmanlar*. (Yunanca ve Latince'den Derleyerek Çeviren: C. Cengiz Çevik), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1788).
- Heylighen, F. (1997) "Objective, Subjective and Intersubjective Selectors of Knowledge", *Evolution and Cognition*, 3, p.63-67.
- Heylighen, F., Chielens K. (2009) "Evolution of Culture, Memetics", *Encyclopedia of Complexity and Systems Science*, p.3205-3220.
- Huskinson, L. (2018). *Architecture and the Mimetic Self: A Psychoanalytic Study of How Buildings Make and Break Our Lives* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781351247320>.
- İkican, B. (2020). Herakleitos. *Bitig Tarih*, Mayıs-Haziran 2020, 3: 54-58.

- Langrish, J.Z. (2004). Darwinian Design: The Memetic Evolution of Design Ideas, *Design Issues*, 20(4): 4-19.
- Lynch, K. (1960). *The Image of the City* (Vol. 11). Cambridge: MIT Press.
- Martysheva, L. S. (2020). Information Field of the Modern City Silhouette. *Innovative Technology in Architecture and Design (ITAD 2020)*, In IOP Conference Series: Materials Science and Engineering, 907 (4): 1-10, DOI:10.1088/1757-899X/907/1/012006
- Matlovičová, K., Tírpáková, E., & Mocák, P. (2019). City Brand Image: Semiotic Perspective A Case Study Of Prague. *Folia Geographica*, 61(1): 120-142.
- Moritz, C. (1990). Cytology and Evolution in Parthenogenesis, *Evolution*, 44(4): 1120-1121.
- Mumford, L. (1937). What is A City. *Architectural record*, 82(5), 59-62.
- Oxford English Dictionary (OED). "Mem". Erişim 28 Eylül 2021. <https://public.oed.com/how-to-use-the-oed/mem>
- Oxford English Dictionary (OED). "Skyline". Erişim 30 Eylül 2021. <https://public.oed.com/how-to-use-the-oed/skyline>
- Özgür, S. (2020). Mimarlıkta Taklit Olgusu İçin Bir Öneri: Mem Örüntüleri ve Mimari Emsal Hikâyesi Kavramı, *Megaron Dergisi*, 13(2): 192-200, DOI: 10.5505/MEGARON.2018.69926
- Özgür, F. S. (2019). Bir Mimesis Olarak Mimarlık ve Emsal Bilgisi, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimari Tasarım Programı, İstanbul.
- Öztürk, A. E. (2012). Kültürel Yapıtın Memetik Değişimi, Dijital Ağlarda Görsel Dönüş. Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Biliřim Anabilim Dalı, Mimari Tasarımda Biliřim Programı, İstanbul.
- Pauls, E. P. (2020). Cultural Evolution. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/cultural-evolution>
- Sakıcı, Ç. (2017). Kentsel Silüet Tasarımı: Kastamonu Örneği, *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 17(4):652-659, DOI:10.17475/kastorman.292587
- Salingeros, N. A. (2016). *A Theory of Architecture*. Katmandu:Vajra Books.
- Şevkin, E. ve Gül, M. (2017). İstanbul Silüetindeki Değişim, *Tasarım Kuram Dergisi*, 12(23): 1-14
- Şevkin, E. (2017). Transformation of The Istanbul Skyline Since The 1950s, Yüksek Lisans Tezi, Mimarlık Tarihi Programı, İstanbul.
- Suznjevic, I. M., & Smit, K. (2020). Godine / Defining The City Skyline: Urban and Architectural Approach Between 1960 And 2020. *Prostor*, 28(2), 390-402.
- <https://link.gale.com/apps/doc/A649314745/AONE?u=anon~9000a869&sid=googleScholar&xid=51ba9dd6>
- URL 1. <https://cdn.europosters.eu/image/750/posters/manhattan-skyline-i766.jpg>
- URL 2. <https://www.6sqft.com/mas-new-accidental-skyline-report-offers-10-point-plan-to-keep-supertalls-in-check/>
- URL 3. <https://image.shutterstock.com/image-photo/dubai-uae-march-29-2017-260nw-676113727.jpg>